

Kibúvók és kényszerpályák

PUBLICISZTIKA - LXII. évfolyam, 42. szám, 2018. október 19.

Úgy csapkodnak a tágabb értelemben vett kulturális életben a villámok, hogy ember legyen a talpán, aki átlátja közöttük az összefüggéseket. Hogy csak néhányat, és nem időrendben soroljak, a Corvinus „alapítványosítása”, Palkovics miniszter ezt überoló nyilatkozata, amelyben az egész felsőoktatásra kiterjesztené a mintát, Bódis József oktatási államtitkár kognitív disszonanciájának megvallása, a PIM-főigazgató menesztése és az új vezető nevének lebegtetése, az MTA főtitkárhelyettesének fura akciója a tudomány ünnepi előadássorozat programjának megváltoztatására, a CEU elhúzódo kálváriája és mindezek mögött vagy fölött hazai *Pravdánkban* a magyar kultúra ostorának publicisztikának álcázott feljelentései.

Amikor a kormány hatmilliárd forintba kerülő médiakampánnyal próbálja enyhíteni a Sargentini-jelentés kétharmados elfogadása miatti kudarcát, nem szégyell az MTA kutatóhálózatának évi 20 milliárdos költségvetésével szemben kétségeket támasztani, hogy elég hatékony-e annak felhasználása – és teszi ezt annak tudatában, hogy a magyar kutatásfinanszírozás, még Palkovics miniszter által is elismerve, messze az európai átlag alatt van, de a hálózat ennek ellenére eddigi ismereteink, de bizonyára a hamarosan elkezdődő nemzetközi értékelések szerint is kiemelkedő eredményeket produkál.

Búvópatakok és egérutak

Már legutóbbi *ÉS*-cikkemben is említettem (2018/38., szept. 21.), hogy a hangzatos című és látványos fedlapú felsőoktatási stratégia, amely 2030-ig kívánta előrejelezni és 2020-ig meghatározni a szféra mozgásterét, vélhetőleg azáltal, hogy az azt kidolgozó államtitkár egy új minisztérium vezetőjének a székére cserélte föl eddigi ülőalkalmatosságát, egyszeriben meghaladottá vált, mintegy megfordítva a *Csárdáskirálynő* régi bonmot-ját nem az új műsorhoz keresett új férfit, hanem az új férfi írta át a régi, egyébként alig több mint egyéves műsort. Mert hiába is keressük benne azt a nagyvonalú átalakítást, amely a miniszter október 6-i pécsi beszéde szerint már nem csupán a Corvinusra, hanem „a magyar felsőoktatás egészére” terjesztené ki a közhasznú alapítványokon keresztül magánosítandó egyetemek koncepcióját.

Az eseményről elsőként tudósító *szabadpecs.hu* portál beszámolója szerint a Hallgatói Önkormányzatok Országos Konferenciájának (HÖÖK) szokásos tisztújító közgyűlésén vett részt a miniszter, oktatási államtitkárként utódja, az előző pécsi rektor, Bódis József, a helyi alpolgármester és a pécsi megyéspüspök társaságában. Azt is megszokhattuk, hogy a HÖÖK ismét egy habzsi-dózsival jutalmazta tisztségviselőit, például egy harkányi éjszakai strandfürdőzéssel. Tény, hogy Bódis államtitkár, aki a hozzáférhető nyilvános honlapok szerint megtartotta vezetői funkcióját az Egészségtudományi Doktori Iskolában, így végső soron ő gyakorolja a törvényességi felügyeletet saját maga fölött, sűrű feladataira hivatkozva a köszöntője után távozott az eseményről. De nemcsak ez a körülmény okozhat számára kognitív disszonanciát, vagyis olyan belső feszültséget, amelyet a korábbi nézeteinknek ellentmondó új helyzet vált ki.

A *168 Óra* közölte az államtitkárnak egy párbeszédese képviselő kérdésére adott válaszát: „Én a CEU-val kapcsolatban korábbi pozícióból kifolyólag elég határozott véleménnyel voltam korábban, a véleményem nem változott, a helyzetem viszont igen, vannak főnökeim, van irányadó politikai nézet, amihez nekem illik, nemhogy illik, kötelező lojálisnak lenni.” A kiváló szülészprofesszorként ismert államtitkár nyilván

jártas a pszichológiában is, ha ezeket a lelki konfliktusokat ilyen könnyedén kezelni tudja.

Ha már Pécssett vagyunk, hadd osszam meg azt az örömhírt is, hogy a hajdani Kommunikációs és Üzleti Főiskolából lett Budapesti Metropolitan Egyetem (METU) új rektorát is Pécsről kapta. Bachmann Bálint építőművész professzorként és saját pécsi kara dékánjaként egy éve még a Pécsi Tudományegyetem rektorságára pályázott, majd visszalépett, és most azt olvassuk a METU honlapján, hogy Áder János október 1-jén öt évre megbízta e magánegyetem rektori tisztével. Ugyanott azt a furcsa hírt is közlik velünk, hogy Bachmann professzor a rektorságáig az intézményben „oktatási vezérigazgató-helyettesként, általános rektorhelyettesként” dolgozott, amiből az ugyan érthetővé válik, miért lépett vissza a pécsi pályázattól, de az már nem, hogy lehet valaki az egyik egyetemen professzor és egyik doktori iskolájának a vezetője, miközben egy másikon előbb rektorhelyettes, majd rektor.

Búcsúzzunk egy időre az egyetemektől egy szegedi történettel. Miután a *Figyelő* szeptember 18-án megírta, hogy a szegedi egyetemet szerződés köti a Political Capital nevű sokszor kormánykritikus céghez, az egyetem főigazgatója október 3-án közölte, hogy az intézmény „központi jogi és gazdasági minőségbiztosítási rendszere kockázatosnak ítélte az egyetem Krekó Péter-féle Political Capital Kft.-vel kötött együttműködési keretmegállapodását. Az egyetem főigazgatója a Figyelővel közölte, a vizsgálatot követően nem kívánják fenntartani a szerződést.”

Mivel az egyetem nem jelezte, hogy a vizsgálatot már korábban elrendelték volna, fel kell tennünk, hogy a remek szimatú hetilap hatására indult el a gyors eredményt hozó felmérés. Nem tudni, a főigazgató milyen érvek alapján talált kockázatosnak egy keretszerződést, amelyre eddig egy fillért sem fizettek ki, hacsak nem azért, mert a *Figyelő* cikke jelentett fenyegetést.

Kötél és általi

A Magyar Tudományos Akadémia szenvedéstörténete tovább folytatódik. Idézzük vissza, hogy egy szép júniusi napon az MTA kapott egy levelet az Innovációs és Technológiai Minisztérium egyik főosztályvezetőjétől, hogy véleményezze az MTA-tól való elvonás tervezetét 54 percen belül. Ez a gesztus kijelölte az elkövetkezendő időszakra az Akadémia helyét és lehetőségeit a tárgyalóasztalnál. Hiába volt minden hazai és nemzetközi tiltakozás, az Országgyűlés kormánypárti tagjai, akiknek nyilván a fülüktől („az igen gombot megnyomni!”) az agyuk megkerülésével közvetlenül a kezükhöz vezet egy idegpálya, engedelmesen megszavazták a kutatóhálózat finanszírozását az ITM-hez rendelő javaslatot.

Az egyeztetést ilyen rövid terminussal nem lehet megoldani, jöttek rá az ITM-nél, ezért hát az október 4-i kormányrendelet tervezetét már nem is küldték át az MTA-nak, pedig az nem másról szólt, mint „a kutatási, fejlesztési és innovációs rendszer intézményrendszerének és finanszírozásának átalakításáról”, amely témában az Akadémia egyszerűen megkerülhetetlen, már csak azért is, mert a tíz pont közül az egyik „a Magyar Tudományos Akadémia elnökével az akadémiai kutatóhálózat struktúrájának áttekintéséről és átalakításáról” tervezett egyeztetést írja elő. Világosan érzékelhető a május óta tartó folyamat, amelyben az MTA-t egyre jobban háttérbe szorítják, jelentőségét csökkenteni igyekeznek, és valószínűsíthetően arra törekednek, hogy a kutatóhálózatától megfosztva olyan „tudósklubba” váljon, amilyen számos más országban is működik.

Erre mutat az idézett kormányrendelet (kr.) tartalma, de a Palkovics miniszter részéről az MTA elnökének szeptember elején átadott 30 lapos tervezet is, amely szerint az MTA jelenlegi kutatóhálózatának csak kis hányadát tartaná meg, és azok minden bizonnyal a miniszter látóköréből kieső humán- és társadalomtudományi központok lennének. Bár a tervezet jelentőségét a miniszter interjújában igyekezett csökkenteni, a 28. oldalon feketén-fehéren ott van, hogy a minisztériumi kutatóintézetek mellett „a Bay Zoltán intézethálózat eredeti céljának megfelelően” a minisztériumi intézetek „kiegészül(nek) az inkább alkalmazott tudományi fókuszú MTA intézetekkel”. A kr.-ben pedig már az is benne van, hogy „egy állami fenntartású alkalmazott kutatóintézet-hálózat létrehozására” is tegyen javaslatot a miniszter december 1-

jéig.

AZ ITM-tervezet ugyanazon oldalán egy másik pontban pedig ezt olvashatjuk: „bizonyos MTA kutatóintézetek, ill. azok részei egyetemi fenntartásban vagy integrálva, vagy az egyetemen belül önálló funkcióban”. A *Magyar Narancsnak* adott szept. 20-i interjújában továbbá ez hangzott el: „A kiváló Állatorvostudományi Egyetemtől 50 méterre van például az MTA Agrárkutatási Központjának állatorvos-tudományi kutatóhelye. Mi értelme annak, hogy külön-külön kutatnak?” Ha most ezt az ötletet egyik kezünkben tartva a másikkal kézbe vesszük az egyetemek magánosításáról szóló elképzelést, nem biztos, hogy nem Karinthy macskái jutnak az eszünkbe.

Remény és sóder

Mielőtt a Corvinus átalakításának felvetését megvizsgálánk, érdemes újra elővennünk a *Fokozatváltás a felsőoktatásban* címmel tavaly (!) véglegesített stratégia állításait, ugyanis többen épp erre hivatkoztak az új terveket illetően, mondván, hogy abban is szó van „külső források bevonásáról”. Tagadhatatlan, de a pontos idézetek mintha mást mondanának: „Ahhoz, hogy nemzetközi összevetésben a magyar felsőoktatás ne szakadjon le tartósan (!) a többi ország felsőoktatásától, az intézményeknél meg kell teremteni a nem kizárólagosan közösségi forrásokon alapuló működés képességét és feltételrendszerét. A jelenlegi, 2014 és 2020 közötti uniós költségvetési ciklusban Magyarország rendelkezésére álló fejlesztési támogatás páratlan, ugyanakkor az utolsó lehetőséget jelenti hazánk számára arra, hogy a tudásalapú világgazdaságban versenyképes hazai felsőoktatás jöjjön létre... Ezért szükség van arra, hogy kormányzati ösztönzők is segítsék az intézményeket abban, hogy a csökkenő hallgatói létszám ellenére kismértékben növekvő állami szerepvállalás (!) mellett, a közösségi forrásokat képesek legyenek kipótolni saját működésükből eredő külső források bevonásával.”

Ebből nem az olvasható ki, hogy a kormány kivonulna a szféra támogatásából, azaz hogy csupán az általa fontosnak tartott szakokon „rendelne meg” olyan képzést, amelyet állami forrásokból finanszírozna – miközben a felsőoktatás (és a kutatás) támogatása az EU-tagországok listájának az alján van, és a diplomások aránya már több éve a korábban vállalt emelkedő tendencia helyét inkább csökkenni látszik.

De a mintául tekintett alapítványi finanszírozású Corvinus koncepciójával is sok gond van. Most nem a stratégiában álságosan célként emlegetett társadalmi mobilitás kihajtását bírálom, nem is azt rovom fel, hogy ha az állam megrendel a drága Corvinuson képzéseket, akkor milyen különbségek lesznek a szakokhoz és intézményekhez rendelt jövőbeli normatívák között, és arra sincs terem, hogy a „tenure”, vagyis az élethosszig tartó professzori kinevezés megszüntetése ötletének kártékony hatását kifejtsem, csupán a tervezett tandíj és az alapítványi forma pénzügyi illúzióira mutatnék rá.

A tudósítások arról számoltak be, hogy az éves tandíj 8 millió forint lesz. Ha ezzel összevetjük a világ legjobb 10 egyeteme között található Yale évi 47 600 dolláros, azaz 13 millió forintos tandíját, igencsak kérdéses, hogy jól kalkuláltak-e az ötletgazdák. A Corvinusnál jóval kisebb méretű, bár mint tudjuk, kétséges jövőjű Közép-európai Egyetem alapítványi tőkéje nem kb. százmillió forint nagyságrendű, amekkora a hírek szerint a Corvinusé lesz, hanem 880 millió dollár, ami úgy *245 milliárd forintnak* felel meg. Egy elsőrangú nagyobb amerikai magánegyetemé, például a Yale-é a *30 milliárd dollárt* súrolja (ez a teljes magyar GDP egynegyedével egyenlő), de egy a Corvinusszal összehasonlítható méretű közepes magánegyetemé is, amilyen például a Syracuse University, 1,3 milliárd dollár (355 milliárd Ft).

Ekkora alapítványt legfőljebb a Matolcsy Györgyhöz közel álló Pallas Athéné nevű konglomerátum tud létrehozni, de az most éppen el van foglalva, hogy éttermet, borozót és ajándékboltot nyisson a hajdan szebb napokat, pontosabban Collegium Budapest néven egy magas színvonalú kutatóhelyet is látott régi budai Városházában, ahová úgymond „három doktori iskolát” fognak telepíteni – ami nem lesz könnyű feladat, ha egyetemet nem alapítanak hozzájuk. Így viszont legfőljebb a más egyetemeken már létező doktori iskolák egy-egy programját tudják csak mintegy „kölsönvenni”, gondolom, azt sem ingyen.

Éldegélések és halogatások

Az ITM minisztere, ha papíron nem is, valójában megvalósította azt a tervét, amit már két éve is rebesgettek: hogy ő lenne a felsőoktatási és kutatásügyi miniszter. Mivel nemcsak a tudományszervezés ügyeiben, hanem a jószerivel szavát sem hallató felsőoktatási helyettes államtitkár, illetve oktatási államtitkárként formálisan az utódjának számító Bódis József professzor helyett is rendszeresen Palkovics László nyilatkozik, például az egyetemek átalakításáról, továbbá minthogy az átalakuló egyetemek az EMMI-től az ITM alá kerülnek, nyilvánvaló, hogy mindkét terület fölött a gyakorlati kontrollt az ő kezébe helyezte a miniszterelnök.

Ezzel pedig széles körben él is. Az említett interjúban többek között ez szerepel: „Az egyetemek jelenleg már az intézményfejlesztési tervek alapján kapnak kutatási pénzeket, ott nem szükséges további átvilágítás. Nem is nagyon (?) tiltakoznak az új elképzelések ellen...” Itt nyilván arról a 15 milliárról van szó, amit a Felsőoktatási Intézményi Kiválósági Program keretében osztottak szét 11 egyetemnek kifejezetten alkalmazott kutatási és innovációs témákra – még azokban az esetekben is, amikor humán- vagy társadalomtudományi intézetek vesznek részt a projektekben. (Az EMMI honlapján az eredményhirdetés nem található meg.) A miniszter ezzel folytatja: „a magyar kutatási tevékenység kétharmadát adó egyetemek is úgy látják, nem egészen hatékony, amit a másik oldal (az MTA) csinál. Lehet, hogy a felsőoktatási intézményekben jobb helyen lennének ezek az intézetek, de ez majd eldől.”

Összehasonlítható adatok csak a 2016. évi országgyűlési beszámoló jelentésből állnak rendelkezésre, ahol az alábbi számok láthatók: „a kémia és az élettudományok területén a cikkek egyharmada (34%), a föld- és környezettudományok területén a cikkek közel fele (47%), a fizikai tudományok területén pedig a cikkek 56%-a akadémiai kutatóhelyről származik. Az Akadémiára nézve még kedvezőbb a kép, ha azt az adatot nézzük, hogy a szerzők hány százaléka tartozik az adott intézethez, illetve hogy az első vagy az utolsó szerző is akadémiai intézetből volt-e. Ebben az esetben az élettudományok területén a cikkek 52%-a, a kémia területén 33%-a, a föld- és környezettudományok területén 54%-a, a fizikai tudományok területén 62%-a készült akadémiai kutatóintézetben.”

Palkovics miniszter további két mondata névértékén megítélve nyugodt jövőt ígér az akadémiai intézeteknek: „Egy biztos, nem lehet fenntartani olyan rendszert, amelybe öntjük a pénzt, és az eredmények ennek ellenére nem jönnek. (...) Ha egy MTA-kutatóintézet párhuzamos tevékenységet folytat egy állami intézettel, akkor meg kell fontolni, hogy a jövőben fenntartsuk-e mindkettőt.” Ha ehhez hozzávesszük, hogy Palkovicsnak a kr. szerint az is a feladata, hogy „az érintett miniszterek bevonásával vizsgálja meg a Kormány irányítása vagy felügyelete alá tartozó kutatóintézetek működését”, akkor végképp hátradőlhetünk, hiszen a Kásler miniszter által most tudományos szempontból sajnálatosan botrányos indoklással bejelentett Magyarságkutató, illetve a Lezsák parlamenti alelnök által támogatott László Gyula Intézettel együtt én kilenc olyan kormányzati kutatóhelyet számoltam össze, amelynek alig van (lesz), illetve egyáltalán nincsen mérhető tudományos teljesítménye.

Mégis a legnagyobb hatása a miniszteri interjúból ennek a mondatnak volt: „Széchenyi István annak idején sem kutatóintézetekről nem beszélt, sem arról, hogy az Akadémiának aktuálpolitizálnia kellene.”

Eltekintve az intézeteket emlegető anakronizmustól, ugyan maga Széchenyi is „aktuálpolitizált” az Akadémia megalapításával, de e kijelentéstől annyira megrettent Barnabás Beáta, a Magyar Tudomány Ünnepe programjáért felelős akadémiai vezető, hogy pusztán a benyújtott címek alapján minden további konzultáció nélkül levetetett a központi előadások közül kettőt, majd egy további konferenciát is elhalasztani sugalmazott. Amivel éppen azt ismerte el az MTA nevében, de a szerzők és közvetlen főnökeik megkérdezése nélkül, hogy ezek a programelemek igenis politizálnának, ha elhangoznának, vagyis besétált abba a csapdába, amelyet Palkovics miniszter kitárt előtte, s ezzel ő ártott a legtöbbet saját intézményének.

Ilyen körülmények között várhatjuk a december 6-i rendkívüli közgyűlést, amelyen sejtésem szerint az ellenállni kész kisebb és a kiegyezni kívánó nagyobb tábor közötti küzdelem végeredménye előre

borítékolható. Csak azt nem lehet tudni, hogy Lovász László elnök vállalja-e, hogy kitölti 2020. májusig tartó mandátumát.

(A címeket Petri György Regénycímek c. művéből idéztem.)